

NAJZAPADNIJA UTVRDA I NAJMAGIČNIJI DVORAC HRVATSKOG ZAGORJA

Veliki Tabor na 333 m nadmorske visine već stoljećima bdije nad Hrvatskim zagorjem. Nekada, u davno srednjovjekovno i renesansno doba, bio je najzapadnija točka fortifikacijskog sustava koji se rasprostirao do istočnih obronaka Ivanšćice, a obuhvaćao je i utvrđenja: Mali Tabor, Kostelgrad, Goricu, Cesargrad, Lobar-grad, Oštrc, Pustu Belu, Milengrad, Greben-grad i Konjščinu. Danas se s njegovih kula na zapadnom rubu Hrvatskog zagorja pružaju veličanstveni vidici prema jugu preko Cesargradske gore čak do Medvednice, na zapadu preko Ivanšćice na daleku i maglovitu dravsku i mađarsku ravnici ili pak duboko u Štajersku. A u prvom planu pogled seže na pitome zagorske brežuljke Desiničke gore, Kunagore, Kostelske gore i vinagore, zapadnoga Hrvatskog zagorja.

THE WESTERNMOST FORTRESS AND THE MOST MAGICAL CASTLE IN HRVATSKO ZAGORJE

Veliki Tabor used to be the westernmost fortress that defended the area of Hrvatsko zagorje. It dates back to the second half of the 15th century and, after refurbishments undertaken in the 17th and 18th centuries, it was transformed from fortress into castle. It ranks among the most beautiful and romantic castles in Croatia, while also being the subject of countless legends. Although the data about its construction are lacking, we do know that its first owners were counts Celjski. Later on it became the property of the noble family Ratkaj, which lived in the castle until 1793. After that, the castle changed owners quite frequently so that, during the World War II, it was used as prison, and later also as a hospital and an orphanage. Nowadays the castle is cared for by a group of benefactors which has set up numerous collections and expositions, while also making castle the site of various other events. Nevertheless Veliki Tabor is still in a very poor condition and is in dire need of urgent and thorough renewal, particularly as the stability of arches adorning the castle's yard has been put into question.

Veliki Tabor, prvorazredni spomenik nulte kategorije, jedan je od najočuvanijih srednjovjekovnih gradova u nas i predstavnik fortifikacijske arhitekture kasnoga srednjeg vijeka. Od svih dvoraca Hrvatskog zagorja upravo Veliki Tabor izaziva najviše

emocija i najbolje nas odvodi u tajanstvenu feudalnu prošlost. "Stoji i bliješti i danas, pričinja se izdaleka, kao da je on još živ, da nam donosi cio život minulih dana, privida se, kao da će nas tu stara vlastela vedro dočekati... Ali sve je to tek prividnjenje..." Impresionira monumentalnošću, ljepotom i postojanošću, iako već dva stoljeća nema pravih gospodara.

Prema arhitektonskim oblicima, tehnici gradnje i načinu fortifikacije Veliki Tabor potječe iz druge polovice 15. stoljeća. Usprkos kasnijim dogradnjama i pregradnjama, osobito u 17. i 18. stoljeću kada se srednjovjekovna utvrda pretvarala u dvorac, Veliki Tabor je očuvao kasnogotičke oblike i arhitektonsku kompoziciju.

Ne zna se jesu li grofovi Celjski gradili Veliki Tabor, ali se zna da su ga posjedovali sredinom 15. stoljeća. Pošto je rod Celjskih izumro, Veliki Tabor je, kao i svi tadašnji gradovi, pripao Matiji i Ivanišu Korvinu. Godine 1504. hrvatski ban Ivaniš Korvin dodijelio je Veliki Tabor obitelji Ratkaj koja je u njemu živjela do 1793. godine, kada je umro posljednji član u narodu omiljene plemićke obitelji. Veliki Tabor je bio sjedište

Veliki Tabor - srednjovjekovni dvorac

Dvorci i perivoji

Ratkaja, iako su u okolici posjedovali još Mali Tabor, Miljanu i Veliku Horvatsku.

Tlocrt prvog kata

Nakon Ratkaja Veliki je Tabor često mijenjao gospodare. Najprije je bio pod upravom kraljevske komore, zatim ga je od cara Franje II. dobio ministar Thugut, pa je bio ponovno svojina komore sve do kraja 19. stoljeća, kada ga kupuju zagrebački trgovci braća Grünwald i drže ga do prvoga svjetskog rata. U ratno se doba upotrebljavao kao zatvor, da bi do 1927. godine ponovno bio bez skrbnika. Te godine dvorac kupuje slikar Oton Iveković na licitaciji za sto tisuća, a vlada je dodala deset tisuća za nužne popravke. Iako ga je rodni kraj privlačio i inspirirao, Iveković je jedva uzdržavao dvorac. Zbog bolesti je napustio Veliki Tabor i pre-

Južno pročelje

selio se 1935. godine u rodni Klanjec, gdje je nakon četiri godine umro. Iveković su prodali Veliki Tabor 1938. godine u besecjenje banskoj

upravi, ali ga nijedan odsjek te uprave nije htio preuzeti, pa ga je banska uprava dala časnim sestrama reda kćeri milosrđa iz Blata na Korčuli, koje su za vrijeme drugoga svjetskog rata liječile partizane, a nakon rata do 1950. godine brinule se o šezdesetoro djece koja su ostala u ratu bez roditelja. Ni tada, a ni danas, Veliki Tabor nije našao prave gospodare. Pomalo propada jer ga entuzijazam zaljubljenika, zavičajna zbirka i povremene izložbe ne mogu očuvati.

Unutrašnje dvorište

Grad je sagrađen na uskom a dugačkom zaravanku brijega. Prema crtežu iz 1782. godine cijeli je zaravank bio ograđen zidom. Ulaz u grad sa zapada branila je kula. Uzduž zida s unutrašnje strane nalazilo se još nekoliko kula i staja prislonjenih uza zid. Na istočnom kraju zaravanka, unutar zida, bila je smještena utvrda. Vanjskog zida i kule danas više nema ali se naziru njihovi tragovi.

Jezgru dvorca čini peterokutna građevina prstenasto opkoljena zidovima i kulama, formirajući unutrašnje dvorište nepravilnog oblika. Peterokutna jezgra je najstariji dio dvorca koji je uvijek služio prije svega za stanovanje, a tek onda za obranu.

Prvotno je imalo samo dva kata i iz tog najstarijeg vremena potječu gotički prozori i kameni dovratnik u unutrašnjosti. U renesansno doba dograđen je treći kat. Iz tog je vremena bifora ukomponirana u kvadrat i ukrašena rozetama. Na trećem katu bila je kapelica oslikana u 17. stoljeću. Oslikano je bilo istočno i južno pročelje peterokutne središnje kule s nizom dvostrukih stupova kroz sve tri etaže. Pri vrhu kule, u konkavi brida, naslikan je i sunčani sat. Tri strane prvoga unutrašnjeg

dvorišta zatvaraju kolonade.

Vanjski plašt dvorca, koji obavlja peterokutnu jezgru, načinjen je od četiri kule, zidova, galerija i prostorija građenih tijekom nekoliko stoljeća. Dvije zapadne kule, tlocrtno u obliku polukruga, postavljene su za obranu peterokutne jezgre. Obje kule imaju u svakoj etaži po jednu prostoriju, od kojih donja ima strijelnicu, a gornja prozore. Na vijencu kule bliže današnjem ulazu očuvani su klesarski znakovi iz kasnogotičkog doba. U dva gornja kata najmanje južne kule smještena je Kapela Sv. Ivana potkraj 17. ili u 18. stoljeću i pritom vjerojatno napuštena stara kapela u peterokutnoj jezgri. Drveni

Renesansa bifora na pročelju unutrašnjeg dvorišta

toranj iznad kapele postavljen je u 19. stoljeću. Najveća, istočna kula bila je od početka određena za teške topove, što dokazuju velike strijelnice kojih na ostalim kulama nema. Gornji katovi grada (dvorca) su širi, jer su sagrađeni na kamenim konzolama. Između svakog drugog para konzola na gornjem katu nekad su bili otvori za obranu. Sve konzole nisu nastale u isto doba, pa imaju različita oblikovna i konstruktivna obilježja. Iznad ulaza u dvorac stoji grb Ratkaja (zdenac sa koloturom), a lijevo od njega nečitak grb, vjero-

atno kasnijih gospodara Thuguta. Ulaz u dvorac oduvijek je bio na istome mjestu, samo što je tijekom vremena ulazni dio dvorca najviše dograđivan i mijenjan.

Ni uz jedan dvorac u Hrvatskom zagorju nije vezano toliko priča i legendi kao uz dvorac u Velikom Taboru. Već sam pogled na njega budi maštu kao u dječjoj priči. Stoljećima je stara priča o Veroniki Desiničkoj koja je zazidana u stijenu iznad viteškog salona, između peterokutne kule i ulaza. Od nekoliko verzija najčešća je ona priča prema kojoj je mladi grof Fridrich Celjski zbog lijepe Veronike dao ubiti svoju ženu Elizabetu, jedinicu kćerku kneza Stjepana I Frankopana. Saznavši to, Fridrichov otac knez Herman Celjski dao je udaviti Veroniku koja je potom zazidana u gradu. Još je jedna priča o Veroniki Desiničkoj, ali ovaj put kao o čarobnici koja je spasila Taborgrad od Turaka. Provalivši kroz obrambeni zid, Turci su došli do ispred samoga grada. Veronika je na prozoru rezuckala slamu na sitne komadiće. Kad su se Turci približili, prosula je

na njih izrezanu slamu koja se pretvorila u jato stršljena i tako otjerala Turke. Zabilježimo još jednu priču prije negoli se zaboravi. Koji put je priča, ali često i istina, da su zagorski dvorci podzemnim hodnikom bili povezani s najbližom vodenom površinom. Dugo godina nije se znalo gdje je tunel u Velikom Taboru. Problem je riješila guska koja je pala u bunar u dvorištu dvorca, kada su u Velikom Taboru živjele opatice. Iz bunara guska je pronašla tunel koji je vodio do potoka u selu Košnička Gora. Djeca i danas traže izlaz kraj potoka, ali se on opet izgubio, vjerojatno do neke nove guske.

Iako se mnogo toga nije dogodilo, priče se i rado pričaju i rado slušaju. Posjetitelji će po njima pamtiti Veliki Tabor prije nego po godinama, imenima ili zamornim podacima. A Veliki Tabor i poslije toliko stoljeća odolijeva svim nedaćama.

Mladen Obad Šćitaroci

Preneseno iz knjige: *Dvorci i perivoji Hrvatskog zagorja*

SADAŠNJE STANJE

Stanje Velikog Tabora danas je primjetno lošije od vremena u kojem je nastao preneseni napis. Naime, prije nekoliko godina u ovaj su spomenik nulte kategorije stigli restauratori iz Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture da obave istražne radove i utvrde ukupno stanje građevine. Uklonili su betonska ojačanja stupova arkada u prizemlju, postavljena još prije Drugoga svjetskog rata, da bi se ojačala statička stabilnost građevine. Lukove su zaštitili drvenom podgradom koja se i sada vidi. Istodobno su obavili temeljite istražne radove u svim dijelovima dvorca. No u tim je radovima bilo mnogo nebrige prema kulturnopovijesnoj vrijednosti koju su istraživali, rekao nam je Josip Štimac, prof.,

Sadašnji pogled na dvorac s juga

kustos-volonter i predsjednik Društva Veliki Tabor. Umjesto skidanja novijih naslaga manjih i neupadljivih dijelova zidova, stropova i pod-

je pripadnik Društva hrvatskog zma-ja) živopisna je i neobična ličnost. On je i kustos i vodič, a često i jedini stanovnik dvorca. Nekada je bio

Unutrašnje dvorište s poduprtim lukova

va ti su neobični istraživači otukli čitave dijelove i oštetili mnogo toga što je Društvo kao vlasnik svojim skromnim sredstvima osposobilo za upotrebu i posjetitelje. Ponegdje su skidali prozore i parkete te nepotrebno lomili drvene pregrade. Radili su tijekom ljetnih mjeseci i onda su nestali bez ikakvih pisanih tragova o svojim istražnim aktivnostima. Prof. Štimac i danas žali što je u to vrijeme bio bolestan pa nije mogao spriječiti devastacije, ali neuvijeno sve istraživače naziva kulturnim zločincima, što se katkad, bez ikakve ograde, objavljuje i u novinama. O tome je izvijestio i Ministarstvo kulture, a potpuno ga podržava i prof. dr. sc. Antun Bauer, veliki prijatelj Velikog Tabora, također zgrožen postupkom neobičnih istraživača. U posljednje vrijeme jedino što rade na dvorcu jest saniranje štete koju su načinili ti neobični istraživači. Josip Štimac, koji se predstavlja i kao *Zmaj taborgradski* (što znači da

građevinski poduzetnik, potom pripadnik Zagorskoga partizanskog odreda (zajedno s pokojnim dr. Tuđmanom), zatim učitelj i profesor. Posljednjih je dvadesetak godina, posebno nakon umirovljenja, okupiran isključivo očuvanjem, obnovom i promocijom Velikog Tabora kojega smatra najljepšim i najromantičnijim hrvatskim dvorcem. Na čelu je Društva Veliki Tabor koje ima više od 600 članova u zemlji i u inozemstvu. Društvo je sadašnji vlasnik dvorca, a od hrvatske države ne dobiva ni kune za održavanje i uređivanje. Sve što skupi jest od ulaznica brojnih posjetitelja te od donacija prijatelja i štovatelja. Od donacija su napravljene i brojne muzejske zbirke u dvorcu. Vrijednim poklonima Zagrebačke nadbiskupije obnovljena je i dvorska kapelica Sv. Petra. Na oltaru se čuva i pronađena ženska lubanja za koju se vjeruje da pripada legendarnoj Veroniki Desiničkoj. Uređeni su i podrumi dvorca te veli-

ka zbirka oružja i odora iz burne hrvatske ratne povijesti (s trofejima iz Domovinskog rata) i mnoštvo zbirki među kojima je entografska, numizmatička, geološka i antropološka, a uz veliku slikarsku zbirku prof. Bauera postoji i reprezentativna zbirka slikara Otona Ivekovića, nekadašnjeg stanovnika dvorca, te memorijska zbirka svestranoga kazališnog umjetnika iz ovog kraja Gjura Prejca (autora pjesne *Vu plavem trnacu*). Priprema se i memorijska zbirka obitelji Ratkaj, nekadašnjih dugogodišnjih vlasnika. Organiziraju se i brojne izložbe (u vrijeme našeg posjeta bila priređena izložba Julija Klovčića), organiziraju se mačevalački turniri, sokoloraska takmičenja, kinološke priredbe, priredbe zrakoplovnih klubova, predavanja, koncerti, recitali i književne večeri.

No, usprkos velikoj dosjetljivosti i marljivosti entuzijasta iz Društva Veliki Tabor, ipak se stječe dojam da sve to za očuvanje ove prekrasne građevine naše kulturne baštine nije dovoljno. Dvorcu je neophodna temeljita i potpuna sanacija koju sadašnji vlasnik jednostavno ne može napraviti, ali i za što hrvatska država, unatoč svim teškoćama, mora pronaći novac. Pošto se dvorac temeljito sanira preostaje da se riješi i pitanje njegove buduće namjene, jer praktički više od dva stoljeća nema pravog vlasnika. Valja cijeniti napore zaljubljenika, ali njihovi su napori samo zamjena za nedovoljnu brigu o našoj kulturnoj baštini. Uz muzejske sadržaje treba iskoristiti i druge mogućnosti dvorca, kako bi dio zarade mogao pokrivati dio svakodnevnih troškova. Uostalom svim gostima Zagreba, neovisno o tome jesu li iz političkoga, gospodarskoga ili kulturnog života, posjet Velikom Taboru bio bi pravo otkriće i značajan događaj.

B. N.